

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-26>

УДК 336

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Маршук Ліна Миколаївнакандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4333-7458>**Бурлака Максим Олександрович**студент
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8965-9228>**Marshuk Lina, Burlaka Maxim**Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
State University of Trade and Economics

Стаття присвячена вивченню фінансової системи України в умовах війни. Фінансова система є економічним фронтом країни. Від її функціонування залежить добробут населення, виконання зобов'язань країни, економічне зростання в цілому, фінансування потреб країни. З початку війни й так хитка фінансова система, яка лише відновилася від попередніх криз, повинна перейти на військові умови функціонування. Створення для України досконалої фінансової системи є одна з основних умов функціонування економіки. Стабільна та ефективна фінансова система, якій довіряють громадяни та бізнес, є необхідною умовою економічного розвитку. Розглянуто основні рішення та інструменти, які допомогли вистояти фінансовій системі України в період війни.

Ключові слова: фінансова система, НБУ, облікова ставка, бюджет, міжнародна фінансова допомога, курс валюти, грошово-кредитна система.

The article is devoted to the study of the financial system of Ukraine in the conditions of war. The financial system is the economic front of the country. The well-being of the population, the fulfillment of the country's obligations, economic growth as a whole, and the financing of the country's needs depend on its functioning. Since the beginning of the war, the already shaky financial system, which has only just recovered from previous crises, must switch to military conditions of operation. The creation of a perfect financial system for Ukraine is one of the main conditions for the functioning of the economy. A stable and efficient financial system trusted by citizens and businesses is a necessary condition for economic development. The main solutions and tools that helped the financial system of Ukraine to survive during the war are considered. Ukraine's financial system has extensive experience, is a historically formed, complex and interesting economic category. A stable and efficient financial system, which is trusted by citizens and businesses, is a necessary condition for economic development. The purpose of the article is to consider and analyze the peculiarities of the functioning of the financial system during martial law. Creating a perfect financial system of the state is one of the main conditions for the functioning of the economy under any conditions. The financial system is quite complex in its structure. With the help of the financial system, the state accumulates and uses resources to maintain its apparatus, as well as directs them to perform their functions during the war. Finding the most effective approaches to the formation of an effective financial system based on the analysis of the functioning of the financial system in the country during martial law is an important task in the constant variability of external and internal environments currently occurring in the economy.

Keywords: financial system of Ukraine, NBU, discount rate, budget, international financial aid, exchange rate, monetary system.

Постановки проблеми. Фінансова система України переживала не одну кризу. Останньою масовою кризою був період 2014–2015 р.,

який ознаменувався Євромайданом, втечею президента з країни, анексією Криму та окупацією й введенням антитерористичної операції

на Донбасі. Через ці події фінансова система України не витримала, курс долара бив усі антирекорди та сягнув позначки більше 30 грн. за 1 американський долар, золотовалютні фонди були спустошені. Фінансова система України була не готовою до таких непередбачуваних подій.

За допомогою підтримки іноземних партнерів, кредитів Світового банку, Міжнародного валютного фонду фінансова систему України з того часу почала відновлення та забезпечила певне економічне зростання країни. Але уже в 2020 р. перед фінансовою системою виникли нові труднощі викликані пандемією Covid-19 з якою Україна поступово також справилася. Й так складається уже історично, що тільки економічна ситуація в країні починає відновлюватися одразу наступає нова криза. Причиною нової та найбільш масштабної кризою стало повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, яке розпочалося наприкінці лютого 2022 р. Тому досить актуальним завданням постає дослідження стану фінансової системи України в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження фінансової системи України займало центральне місце у великій кількості досліджень. Зокрема, фінансову систему України вивчали такі вчені як: Н. Замкова, І. Гнидюк, Л. Маршук, А. Нікітішин та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Воєнний стан, який діє з 24 лютого 2022 р. завдає значний відбиток на фінансовому систему України. На даний момент дослідження фінансової системи України в умовах війни є не дослідженим та вимагає детального опрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження та аналіз особливостей фінансової системи України у воєнний час, зокрема моніторинг заходів щодо подолання негативних наслідків воєнних дій задля забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внаслідок війни значний тиск відбувся на економіку України, адже усі фінансові ресурси необхідно було спрямовувати на обороноздатність, тисячі людей залишилися без роботи та домівок, мільйони людей змушені були переселятися у безпечні місця для життя, велика кількість підприємств припинила своє функціонування, об'єкти критичної інфраструктури опинилися під загрозою зни-

щення тощо. Необхідно значні кошти на відновлення інфраструктури та житла громадянам, окупація окремих територій призвела до втрати робочих місць, зменшення податкових надходжень через ліквідацію чи знищення низки підприємств, саме тому уряд вимушений був вживати радикальних економічних реформ, щоб хоч якось втримати економічну ситуацію в країні та продовжувати обороноздатність.

Фінансова система України доволі швидко, як це могло бути можливим, адаптувалась до військових умов, адже витримала найбільший удар за період незалежності. Цього вдалося досягти завдяки злагодженій роботі уряду, зокрема, Міністерству фінансів України, Національному банку України, податковій та митній службі України, яким вдалося працювати як єдиний механізм і налагодити основні фінансові процеси в умовах війни.

Так, незважаючи на війну в Україні банки продовжують працювати, ліквідність банківської системи висока, не має «банкопаду», який був в 2014–2015 рр., безготівкові розрахунки працюють, готівковий обіг забезпечений по всіх регіонах, де не йдуть активні бойові дії, виплачуються соціальні виплати найбільш вразливим верствам населення, потреби Збройних Сил України фінансуються у 100% обсязі. Ведеться активна та постійна робота по отриманню екстреної допомоги від МВФ та інших міжнародних фінансових інстанцій. Усе це свідчить про вдалу, наскільки це можна було зробити, та швидко адаптацію фінансової системи України до умов воєнного стану. Безсумнівно помітні й негативні зміни, зокрема через падіння курсу валюти, але її зниження склало не критичні 10%, жодна фінансова система не могли вийти без втрат в умовах війни. Важливо, що в Україні вдалося втримати економіку й вона повністю не знищена, а продовжує свої функціонування, виконує зобов'язання.

Всього цього вдалося домогтися завдяки оперативним та непопулярним рішенням спрямованим на стабілізацію економічної ситуації. Уже 24 лютого 2022 р., коли розпочалася війна НБУ інтенсифікував свої зусилля на подолання панічних настроїв серед населення, збереження довіри до банківської системи, що дозволило утримати від різкого падіння курсу валюти. Головні рішення НБУ стосувалися забезпеченню безперебійної роботи банківської системи, стримування девальвації національної валюти та захисту від впливу капіталу за кордон, у найшвид-

шому режимі прийняті рішення, які свого часу захистили Україну від негативніших наслідків.

Незважаючи на війну в Україні банки працювали на територіях, де не відбувалися активні бойові дії, банкомати забезпечені готівкою, а на безготівкові платежі не було жодних обмежень. Можемо виділити декілька ключових рішень НБУ та Мінфіну, який дозволив стабілізувати фінансову систему України :

- обмеження зняття готівки до 100 тис. грн на добу для всіх, крім підприємств, які виконували мобілізаційні плани, а також мешканців, яким загрожувала окупація;
- зафіксував курс гривні до іноземних валют станом на 24 лютого 2022 року, а пізніше його скоригував на 25%;
- заборонив вільний продаж валюти, банки могли продавати валюту лише у тому обсязі, в якому придбали;
- мораторій на транскордонні перекази, окрім тих, що здійснюють від імені держави;
- мзаборона на нарахування пені через несплату в термін кредитів;
- збільшення облікової ставки з 10% до 25%;
- інтенсифікація зусиль по залученню грошової допомоги від міжнародних фінансових організацій;
- залучення коштів громадян через продаж військових облігацій, що дозволило фінансувати потреби ЗСУ тощо [1].

Фінансова система України виявилася стійкою до умов воєнного стану та змогла оперативно адаптуватися, завдяки фахівцям НБУ та Міністерства фінансів України, які продемонстрували високий професійний рівень. Їх рішення дозволило утворити міцний економічний фронт. Не можна повністю говорити, що в умовах війни економіка України зросла. Цього не відбулося, але разом з тим не відбулося й суттєвого падіння національної економіки, що є вкрай важливим в умовах війни.

Упродовж повномасштабної війни Росії проти України обсяг сплачених урядом коштів за погашеннями внутрішніх боргових інструментів на 54 093,9 млн грн перевищує обсяг залучених коштів до державного бюджету на аукціонах із продажу ОВДП. Зокрема, з 24 лютого до 2 жовтня 2022 року уряд спрямував на погашення внутрішніх державних облігацій 149 216,0 млн грн, 1 539,4 млн дол. США та 168,0 млн євро. Натомість залучив від розміщення внутрішніх боргових інструментів на аукціонах – 100 161,4 млн грн, 974,3 млн дол. США та 468,4 млн. євро.

Перевага придбання військових облігацій в тому, що заробіток не оподатковується, на відміну від депозитних вкладів банківських та фінансових установ. Тобто особа не сплачує податок на прибуток та військовий збір [4].

Упродовж дії воєнного стану Міністерство фінансів підвищувало дохідності за низкою гривневих паперів (максимальна дохідність становила 16% річних), а також за всіма доларовими ОВДП (максимальна дохідність – 4,5% річних). Водночас ставки за гривневими військовими облігаціями на 3 місяці, а також за ОВДП, номінованими в євро, не змінювалися з початку випуску відповідних паперів та становлять 9,5% річних та 2,5% річних відповідно. Найбільший портфель відповідних цінних паперів утримують банки – первинні дилери.

У власності нерезидентів перебуває військових облігацій на понад 1 251,3 млн грн та 2 млн дол. США [4].

Що стосується бюджетно-податкової сфери, то вона зазнала значних втрат. Бюджет недорахував надходження великої частини коштів через окупацію окремих територій та припинення діяльності значної кількості підприємств. Стабілізувати ситуацію вдалося завдяки великому бізнесу, який відгукнувся на проблеми та погодився перерахувати авансом податкові платежі. Наразі актуальним питанням є фінансове облаштування всіх рівнів бюджетної системи та забезпечення їх соціально-економічного розвитку [3, с. 67].

Для підтримки бізнесу, який є головним платником податків була запущена масова програма релокації (переміщення) підприємств у безпечні місці. Це дозволило продовжити діяльність окремих підприємств, відповідно це дозволило створити робочі місця та продовжити сплачувати податки. Завдяки цьому продовжило своє функціонування близько 500 підприємств. Також Україна впровадила ряд програм спрямовану для фінансову підтримку бізнесу, зокрема через отримання міжнародних грантів, «дешевих» кредитів, співфінансування на умовах державно-приватного партнерства тощо. Підприємства є головним локомотивом розвитку національної економіки через створення робочих місць, сплати податкових платежів [2].

Слід зазначити, що Рада НБУ 15 квітня 2022 р. ухвалила Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану, що діятимуть до нормалізації функціонування економіки й фінансової системи. Документ передбачає, зокрема :

- фінансування з боку регулятора лише критичних видатків уряду та якнайшвидшу повну відмову від цього інструменту з метою уникнення фіскального домінування та високої інфляції, зниження довіри до НБУ, ускладнення процесу євроінтеграції України та співпраці з міжнародними фінансовими донорами;
- збереження власної інституційної, фінансової та операційної незалежності регулятора для належного виконання ним власних функцій;
- подальшу підтримку стабільної роботи банківської системи;
- активну протидію агресії на фінансовому фронті;
- сприяння розв'язанню проблем українських біженців;
- сприяння залученню зовнішнього фінансування й запровадження реформ в Україні [5].

З метою забезпечення захисту населення від різкого підвищення цін на найбільш необхідні засоби податкові органи отримали повноваження щодо здійснення контролю та регулювання ціноутворення на період воєнного стану. Бюджетна сфера переорієнтувалася на воєнні цілі, що передбачала здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення.

У період дії воєнного стану, незважаючи на значне ускладнення ситуації в бюджетній сфері, Україна продовжує виконувати свої боргові зобов'язання. Для цього створено Фонд обслуговування та погашення державного боргу. У березні 2022 р. Україна здійснила платіж у сумі 292 млн дол. США за єврооблігаціями, деномінованими в доларах, термін погашення яких спливає у вересні поточного року. Надалі Україна домоглася відстрочки

від погашення державного боргу на рік, що дозволило забезпечити країну від дефолту.

З державним бюджетним дефіцитом уряд країни боровся завдяки надходженню міжнародної фінансової допомоги. Це дозволяє зменшити тиск на державний бюджет країни та покрити його дефіцит. Так, з початку війни надходження від іноземної допомоги дозволило покрити близько 55% усіх витрат бюджету. До фінансової допомоги Україні долучилися велика кількість фінансових міжнародних організацій та уряди інших країн (Канада, США, Італія, Велика Британія, Франція тощо). Саме зовнішнє фінансування стало одним з головних факторів макростабільності в Україні [3].

Допомога стосувалась не лише грошових коштів, а й також було враховано дипломатичні кроки, які наведені в табл. 1. Усі країни з списку надавали Україні базову підтримку та підтримували в Організації Об'єднаних Націй (ООН), запровадили санкції проти Росії та брали активну участь у самітах «Рамштайну».

Що стосується грошової підтримки, то на першому місці у списку очікувано США з 44,5 млрд євро, за яким пішли Німеччина, Велика Британія та Польща з 7,7, 6,6 та 5,1 млрд відповідно (рис. 1).

З точки зору співвідношення виділеної допомоги до ВВП країн, то п'ятірка лідерів помітно змінюється. Так на перше місце в такому разі вийде Естонія (1,13%), а за нею йдуть Латвія (1,03%), Польща (0,88%), Литва (0,55%). П'ятірку лідерів замикає Чехія з показником 0,49% (рис. 2). Міжнародний валютний фонд у зв'язку зі збройним нападом російської федерації виділив екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 млрд доларів США через інструмент прискореного фінансування. Кошти спрямовані на фінансування першочергових витрат та нагаль-

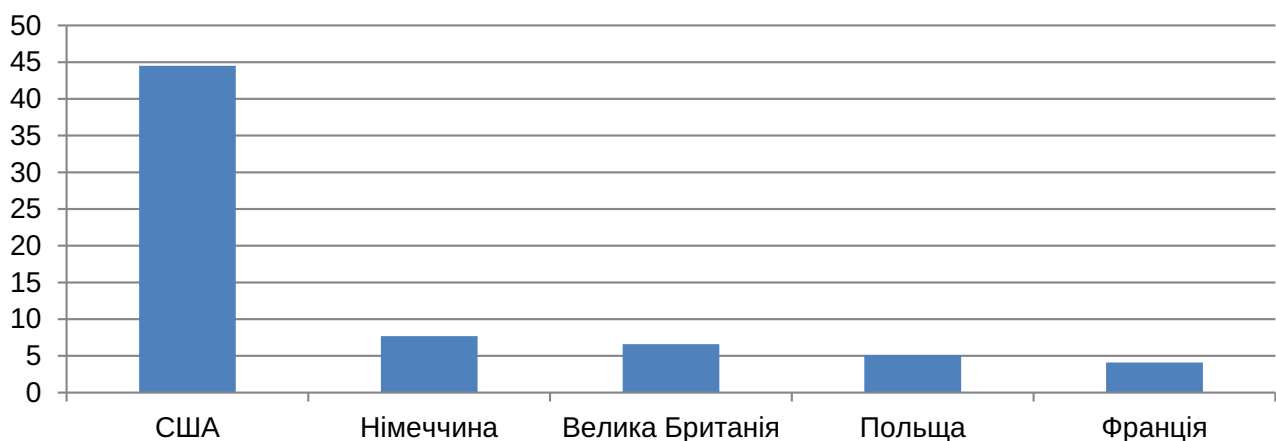

Рис. 1. П'ятірка лідерів з найбільшою грошовою допомогою

Таблиця 1

Рейтинг 20 країн світу, які надали найбільшу допомогу Україні

Країна	Визнання геноциду Росії проти України	Вислано російських дипломатів з країни	Допомога Україні та біженцям € млрд.	Допомога Україні % ВВП
Польща	Так	45	5,1	0,88
Естонія	Так	17	0,3	1,33
Латвія	Так	16	0,3	1,03
США	Так	12	44,5	0,22
Литва	Так	5	0,3	0,55
Португалія	Так	10	0,5	0,24
Велика Британія	Частково	у 2018 році 23	6,6	0,25
Італія	Частково	30	2,8	0,15
Іспанія	Частково	25	2,3	0,19
Словаччина	Частково	38	0,4	0,43
Чехія	Так	1	1,2	0,49
Франція	У спільних заявах	41	4,1	0,16
Канада	Так	у 2018 році 4	3,0	0,19
Нідерланди	У спільних заявах	17	1,8	0,20
Болгарія	У спільних заявах	81	0,2	0,29
Данія	У спільних заявах	15	0,8	0,22
Німеччина	У спільних заявах	40	7,6	0,20
Норвегія	У спільних заявах	3	1,3	0,37
Румунія	У спільних заявах	10	0,4	0,15
Словенія	У спільних заявах	33	0,1	0,19

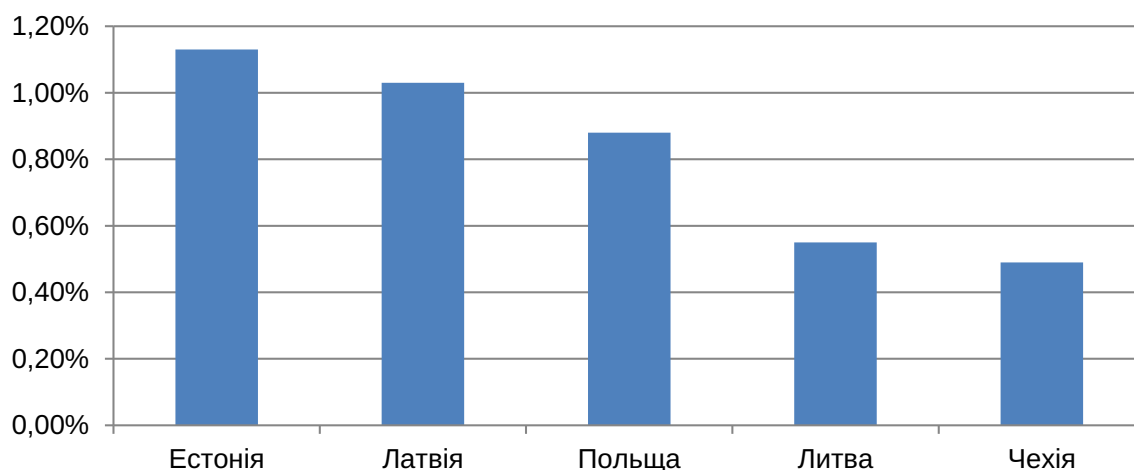

Рис. 2. П'ятірка лідерів з найвищим співвідношенням виділеної допомоги до ВВП

них потреб платіжного балансу. У вересні Міжнародний валютний фонд виділить ще додаткових 1,4 млрд доларів. Європейський Союз з початку року підтримав Україну на суму 19 млрд євро. За оцінкою ЄС, для базових потреб Україні в місяць потрібно від 3 до 4 млрд євро для покриття базових потреб.

Дана сума спільно буде в майбутньому фінансуватися з Євросоюзом. На 2023 рік ЄС планує виділяти Україні кожного місяця 1,5 млрд євро. В загальному сума допомоги має бути 18 млрд євро. Світовий банки залучив допомоги Україні на суму 13 мільярдів доларів. Допомога Світовим банком дозво-

лила Україні продовжити надання важливих державних послуг населенню та допомогла зменшити вплив значних людських та економічних втрат, спричинених війною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, фінансова система України в умовах війни зіткнулася з найбільшими труднощами, які призвели до суттєвих втрат. Водночас фінансова система себе показала дієвою та міцною й змогла втриматися у перші дні війни, швидко адаптуватися до воєнного стану та продовжила розвиток економіки. Напрямами реформування фінансової системи в умовах війни мають стати [4; 5; 6]: ефективне управління фіскальними ризиками, розвиток державного внутрішнього фінансового контролю,

підвищення прозорості бюджету, реформування бухгалтерського обліку та аудиту, підвищення ефективності розподілу та використання бюджетних коштів за рахунок впровадження середньострокового бюджетного планування, розвитку програмно-цільового методу у бюджетному процесі, удосконалення міжбюджетних відносин, підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України, верифікації державних виплат, моніторингу адміністрування Державною податковою службою України баз даних та інформаційних ресурсів, спрощення, побудова ефективної, справедливої податкової та митної системи, що сприяють економічному розвитку та відповідають стандартам Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гетманцев Д. В умовах війни робота держави з економікою має базуватися на військових законах. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/812130.html> (дата звернення: 29.10.2022).
2. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 25.10.2022).
3. Железняк Я. Держбюджет у серпні поставив позитивні рекорди, але розслаблятися не можна. URL: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/5218_derzhbyudzheta_serpni_postaviv.html (дата звернення: 28.10.2022).
4. Замкова Н., Гнидюк І. Фінансова політика субнаціонального рівня. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 3. С. 66–78. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2020/03/06.pdf> (дата звернення: 22.10.2022).
5. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228> (дата звернення: 27.10.2022).
6. Нікітшин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.

REFERENCES:

1. Hetmantsev D. V umovakh viiny robota derzhavy z ekonomikoiu maie bazuvatysia na viiskovykh zakonakh [In the conditions of war, the work of the state with the economy should be based on military laws]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/interview/812130.html> (accessed October 29, 2022).
2. Dorontseva Ye. Derzhavne rehuliuвання pid chas viiny: yak NBU adaptuvav finansovu systemu Ukrainy do novykh umov vprodovzh sta dniv voiennoho stanu [State regulation during the war: how the NBU adapted the financial system of Ukraine to new conditions during one hundred days of martial law]. Available at: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voyennogo-stanu/> (accessed October 25, 2022).
3. Zhelezniak Ya. Derzhbiudzheta u serpni postaviv pozytyvni rekordy, ale rozslabliatysia ne mozhna [The state budget set positive records in August, but you can't relax]. Available at: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/528218_derzhbyudzhe_serpni_postaviv.html (accessed October 28, 2022).
4. Zamkova N., Hnydiuk I. (2020) Finansova polityka subnatsionalnoho rivnia [Financial policy of the subnational level]. *Visnyk KNTEU*, vol. 3, pp. 66–78. Available at: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2020/03/06.pdf> (accessed October 22, 2022).
5. Marshuk L. M., Movchan D. O., Pokoiiovyi O. O. (2022) Osoblyvosti finansovoi systemy v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of the financial system under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 37. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228> (accessed October 27, 2022).
6. Nikitishyn A. O. (2019) Podatkova polityka v umovakh ekonomichnykh peretvoren: monohrafiia [Tax policy in the conditions of economic transformations: monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. (in Ukrainian)